

[B] **EEN IETS TE GROOT LEGER.
NIEUWE ESSAYS VAN STEFAN HERTMANS**

Nog nooit heeft Stefan Hertmans zich zo expliciet over de concrete politieke situatie van België uitgelaten als in 'De taal van de Ander. België voor toeristen', het tweede essay in zijn nieuwe bundel *De mobilisatie van Arcadia*. In de goede Vlaamse (of Belgische?) traditie probeert Hertmans de kerk in het midden te houden. Hij heeft oog voor de irrationaliteit van het Vlaamse, eerder separatistische discours en voor de onvolkomenheden van de houding van de Franstaligen, die elke Vlaamse vraag bij voorbaat wegzetten als een tactisch manoeuvre dat de deur op een kier zet voor het einde van België. Als ervaringsdeskundige – Hertmans woont sinds een jaar of tien in de Vlaamse Rand rond Brussel – fulmineert hij tegen het kaakslagflamingantisme, dat "rancuneuze discours, dat geschraagd wordt door een goed deel van de kleinburgerlijke klasse van het huisje-tuintje-Arcadia van de voorsteden". Maar hij spaart ook de hautaine Brusselse Franstalige bourgeois niet: "Als Vlaming wordt men, het dient gezegd, in Parijs met meer respect behandeld dan in Brussel." Over de toekomst van België spreekt Hertmans zich slim genoeg niet expliciet uit, maar zijn conclusie is duidelijk: "Wie een eentalige cultuur wil, wie de tweede landstaal niet wil spreken in dit land, is reeds separatist, of hij nu Frans- of Nederlandstalig is." En nog: "België zal polyglot zijn of niet zijn."

Het essay is een behendige poging om zich op het mijneveld van de Belgische communautaire spanningen te begeven zonder de geloofwaardigheid voor een van beide partijen te verliezen. Toch gaat Hertmans in één redenering te kort door de bocht: "De unieke versmelting van Latijnse en Germaanse elementen die typisch is voor de Belgische identiteit dateert van lang voor 1830. De hybride cultuur die daaruit is gegroeid, is dus organisch en niet artificieel, wat de separatisten ook mogen beweren. Het is de huidige separatistische overdrijving van de verschillen die artificieel is." Niet alleen neemt Hertmans hier nogal onproblematisch aan dat er zoiets bestaat als "de Belgische identiteit", die dan tegenover "de Vlaamse" en "de Waalse" (of Franstalige?) geplaatst kan worden, ook gaat hij wel zeer naïef uit van de "unieke" en "organische"

vermenging van elementen die dan typisch zou zijn voor de Belgische identiteit. "De Belgische identiteit" is natuurlijk net zo'n artificiële constructie als "de Vlaamse" of "de Waalse". Het komt er niet op aan de ene identiteit boven de andere te legitimeren (en al zeker niet met apodictische historische argumenten), maar de spanningsverhouding tussen en de simultaneïteit van de verschillende identiteiten te bevestigen. Jammer dat Hertmans zich tot zo'n wankele, "arcadische" redenering laat verleiden in een boek dat net de mobilisatie van arcadische ideeën aan de kaak wil stellen.

Maar 'De taal van de Ander' is maar één van de veertien essays uit Hertmans' nieuwe bundel, en het zal wel aan de gevoeligheden van mijn Vlaamse en Belgische identiteit liggen dat ik net bij dat ene essay zo lang blijf stilstaan. Zeven andere essays hebben literair-filosofische werken of oeuvres als voorwerp: de Provençaalse troubadourslyriek, het werk van Michel Houellebecq, de filosofie van Michel Onfray en Sören Kierkegaard en de literatuur van W.G. Sebald, Roberto Calasso en Hugues C. Pernath. In de zes overige bijdragen staan algemenere kunst- en cultuurfilosofische thema's centraal: van de status van emotie in de hedendaagse samenleving tot engagement in de kunsten, van de maat van het menselijke tot de idee van gemeenschap, van het motief van de "locus amoenus" tot het motief van Medusa en haar dodelijke blik.

In al deze essays profileert Hertmans zich als een bevlogen denker en erudiete auteur, die zijn enorme historische, artistieke, filosofische en literaire kennis met grote zelfzekerheid en zweriger nonchalance in zijn argumentaties inschakelt. Hertmans is geen essayist van het aarzelende soort, die al zoekend en schrijvend tast naar een beginnend begrip van de dingen. Vooral in de kunstfilosofische bijdragen schrijft hij docerend, een tikje belerend soms, etend uit de handen van de klassieke Duitse filosofen die hij zo goed kent, uit die van Peter Sloterdijk ook en de poststructuralistische Franse filosofie. Stilistisch uit zich dat nu en dan in een wat exuberante adjectievendorree ("een *nachtmerrieachtige* reïncarnatie van een *demonische* Narcissus"; "Op het toppunt van zijn *paradoxaal* roem heerst er tegelijk een *excentrieke* eenzaamheid"). Nu en dan bezondigt Hertmans zich aan andere veelbetekenende protserigheidjes, zoals wanneer hij schrijft dat

Neptunus Medusa's gelaat veranderde "in het dood en verderf zaaiende masker *dat we kennen*" (mijn cursivering).

Met die nadrukkelijke eruditie, stilistische exuberantie en soms licht wijsneuzerige toevoegingen lijkt Hertmans zijn eigen geloofwaardigheid als essayist te willen benadrukken. Hij vestigt de aandacht expliciet op zijn positie als *kenner* en legitimeert zo zijn eigen spreken over het onderwerp. Alsof hij zich met een iets te groot leger wil verdedigen tegen de ontmaskerende kritiek van een veronderstelde lezer: allemaal goed en wel, beste Hertmans, maar *ken* jij eigenlijk al die dingen, al die filosofie en die esthetica en die maatschappijvisies waarover je schrijft? Die kritiek zou overigens niet geheel onterecht zijn. De nieuwe fenomenen die Hertmans bespreekt (de hysterische obsessie met in feite uitgeholde emoties in de hedendaagse cultuur, bijvoorbeeld), zijn zelden door hem als eerste gezien. Hij leest erover, leent ze bij zijn favoriete (buitenlandse) denkers, zoekt concrete voorbeelden, bewerkt de denkbeelden tot ze passen bij zijn timbre en zijn toonaard, past ze in in zijn argumentatielij, die we vaak al kennen uit eerdere essaybundels, en schrijft ze neer in essayvorm. Hij *gebruikt* ze eerder dan er wezenlijk mee in dialoog te gaan.

Mogelijk voelt hij daarom meer dan eens de neiging te veel stormtroepen in stelling te brengen: omdat hij zich op een terrein begeeft dat misschien niet in de eerste plaats het zijne is. Als essayist is Hertmans altijd sterker geweest in stukken over een bepaalde auteur of een bepaalde kunstenaar dan over een filosofische kwestie. Ook in *De mobilisatie van Arcadië* zijn de meer literair-kritische essays over Houellebecq en Pernath veruit de sterkste. En behalve de essayist die de buitenwereld verkent en ideeën en opinies ontwikkelt, is er nog een andere Hertmans: de onderzoeker van de binnenwereld. In zijn poëzie (bijvoorbeeld *De val van vrije dagen*, 2010) en in prozawerken als *Het verborgen weefsel* (2009) of *Je portret* (2010) tekent hij aarzelend en tastend psychologische miniatuurjes, onzeker zoekend naar betekenis. In het gedeeltelijk autobiografische reportageboek *Steden* (1998) combineerde hij de buitenwereld dan weer met de binnenwereld van de reiziger, de aangelande die hij zelf was in de steden die hij bezocht. Zijn positie als spreker hoeft, als de dichter en prozaschrijver die hij in eerste instantie

is, niet met externe middelen als nadrukkelijke stijlexuberantie en encyclopedische kennis gelegitimeerd te worden. In die exploraties van de binnenwereld komt het beste, meest oprechte van Hertmans' schrijfkunst naar boven.

Wie *De mobilisatie van Arcadia* leest, vraagt zich dan ook meer dan eens af wat er zich achter dat gordijn van geadopteerde stemmen bevindt en waar de naakte, persoonlijke stem blijft van de auteur die zo erudiet over andermans werk en ideeën spreekt. Al brengt deze bundel op een diepgaande en leesbare manier belangwekkende maatschappelijke, artistieke en filosofische kwesties aan de orde, hij doet vooral verlangen naar een volgend boek van deze auteur. Een boek waarin Hertmans niet in defensieve hoge bewoordingen filosofeert over iets als de maat van het menselijke, maar waarin hij opnieuw aarzelend en tastend zijn eigen menselijkheid blootlegt, in het spel brengt, en daarmee ook op het spel zet.

BART VAN DER STRAETEN

STEFAN HERTMANS, *De mobilisatie van Arcadia*,
De Bezige Bij, Amsterdam, 2011, 284 p.